

**ROLUL CETĂȚII DIN INSULA PACUIUL LUI SOARE
ÎN CADRUL SITUAȚIEI POLITICE A DOBROGEI
LA SFÎRȘITUL SECOLULUI X.**

Războiul bizantino-kievian din anul 971, desfășurat în ultima lui fază la Dorostolon (Silistra de azi), s-a soldat — după cum se știe — cu înfrângerea drujinelor lui Sviatoslav¹.

Capitulării armatelor kieviene i-a urmat reinstaurarea administrației bizantine în ținuturile stăpinite pînă atunci de hani de la Preslavul Mare.

În consecință, începînd cu anul 971, bizantinii vor reintra în posesia platformei prebalcanice, a Bulgariei de nord-est și a Dobrogei².

Tot acum ei își vor extinde autoritatea și asupra celei mai înfîșe părți din Oltenia și Muntenia³. Această afirmație este reclamată de interpretarea unui pasaj din cronica lui Skylitzes-Cedren, din care rezultă că în timpul asediului Silistrei au venit din Constantia și „din celelalte cetăți de dincolo de Dunăre“ conducătorii locali spre a cere iertare lui Ioan Tzimiskes pentru greșeala de a fi fost aliații lui Sviatoslav. Din arătările lui Skylitzes-Cedren mai aflăm că Ioan Tzimiskes a acceptat supunerea acestora și a trimis oști pentru apărarea cetăților de dincolo de Dunăre⁴. Firește, *cetățile de dincolo de Dunăre* nu erau situate exact pe malul stîng al fluviului — cum se crede în general — ci ceva mai departe, în interiorul regiunii.

Prezența autorității bizantine în ținuturile care corespund Cîmpiei Dunării (și, poate, zonei colinare de la sud de munții Carpați) este

¹ Despre luptele bizantino-kieviene desfășurate la Silistra vezi Leon Diaconul, *Historia*, Bonn, 1828, p. 138, și urm.; Skylitzes-Cedren *Historiarum Compendium*, II, Bonn, 1839, p. 397 și urm.; Ioan Zonaras, *Epitome historiarum*, IV, Lipsca, 1871, p. 98 și urm.

² V. N. Zlatarski, *История на българската държава през средните векове* vol. I, 2, Sofia, 1927, p. 600—632. Cf. N. Bănescu, *Les duchés byzantins de Paristrion (Paradounavon) et de Bulgarie*, București, 1946, p. 45—46.

³ N. A. Oikonomidès, *Recherches sur l'histoire du Bas-Danube aux Xe—XIe siècles; La Mésopotamie de l'Occident*, în *Revue des Etudes sud-est européennes*, III, 1—2, București, 1965, p. 63.

⁴ Skylitzes-Cedren, II, p. 401.

atestată de diferite documente arheologice și numismatice, ca : ceramică, sigilii, monede ⁵.

Pentru înțelegerea problemelor pe care le vom dezbate ceva mai departe, se cuvine să reamintim că la scurtă vreme după moartea împăratului Ioan Tzimiskes (976), bulgarii s-au răscolat și i-au înlăturat pe bizantini din cea mai mare parte a teritoriilor cucerite de aceștia în 971 ⁶. Drept urmare, din tot ceea ce cîștigaseră în 971, bizantinilor le mai rămîneau în 976 Dobrogea de nord ⁷ și cîteva capete de pod de pe linia Dunării (aflate la sud de Cernavodă) cum ar fi, de pildă, Dorostolon-Silistra ⁸. Dintre orașele situate imediat la nord de munții Balcani, ei au reușit să păstreze (dar numai pentru scurtă vreme) Preslavul Mare.

În anul 1001, bizantinii vor recîștiga platforma prebalcanică și Bulgaria de nord-est (inclusiv, Dobrogea de sud), dar nu și Cîmpia Dunării. Aceasta va fi ocupată cam în același timp de către pecenegi ⁹.

După cum era de așteptat, organizarea administrativă a regiunilor de la Dunărea de jos a suferit și ea schimbări în ultima treime a veacului al XI-lea, schimbări determinate de fluctuațiile granițelor.

Desigur, teritoriile cucerite în 971 au fost înglobate de către bizantini într-o themă. Deocamdată, nu știm care era numele themei, dar credem că nu greșim dacă admitem că primul strateg al acesteia a fost un anume Leon titularul unui sigiliu descoperit recent ¹⁰. Din legenda păstrată +Λέων(τι) βασιλικῶ) πρωτοσπαθ(αρίφ) και στρατηγ(ῶ) Ἰωαν(ν)ουπό(λε)ως) și +και Δορόστολο(υ) ὁ Σαρακηνόπουλο(ς) rezultă că acest Leon era strateg de Ioanopol și Dorostolon.

Ioanopol este numele pe care l-a căpătat Preslavul Mare imediat după ocuparea lui de către bizantini, adică în 971 ¹¹. Noul nume al Preslavului Mare s-a păstrat numai cîteva ani și anume, pînă în momentul cînd orașul este reocupat de bulgari — moment care poate fi plasat cu oarecare probabilitate prin anii 986 ¹².

⁵ Aici ne referim nu atît la descoperirea unor monede de bronz bizantine, de genul celor găsite la Grădiștea lângă Călărași (două monede din a doua jumătate a veacului al X-lea inf. Emil Moscalu) cît, mai ales, la descoperirea unui sigiliu într-un bordei de la marginea Bucureștilor (inf. Margareta Tudor) și a unei ceramiche provenind de la amfore de import bizantine existente mai în toate așezările de tip Dridu din Muntenia, cercetate de arheologi.

⁶ V. N. Zlatarski, *op. cit.*, p. 642—644. Cf. Petre Diaconu, *Zur Frage der Datierung des Steinwalles in der Dobroudscha und der Lokalisierung der im Berichte des griechischen Toparchen geschilderten Ereignisse*, în *Dacia*, N. S., VI, București, 1962, p. 322—323.

⁷ Petre Diaconu, *op. cit.*, p. 323—335.

⁸ Faptul că numele orașului Dorostolon nu este amintit în rîndul orașelor recucerite de Xiphias și Theodorokanos în timpul campaniei din anul 1001 (Skylitzes-Cedren, II, p. 452) ne determină să credem că Dorostolon n-a fost pierdut în anul 976, așa cum credeam cu alt prilej (vezi Petre Diaconu, *op. cit.*, p. 334).

⁹ Petre Diaconu, *Despre pecenegi la Dunărea de jos în secolul al X-lea*, în *Studii*, 18, 5, 1965, p. 1129.

¹⁰ Totiu Totev, Неизвестен стратег на Йоанопол и Доростол, în *Археология* 4, 1968, p. 49 — 51.

¹¹ Skylitzes-Cedren, II, p. 397.

¹² N. A. Oikonomidēs, *op. cit.*, p. 63—64, nota 28, crede că toată regiunea de nord-est a Peninsulei Balcanice a fost cucerită imediat după anul 986.

Împrejurarea că sigiliul s-a găsit la Ioanopol și nu la Dorostolon ne dă suficiente temeiuri să postulăm că reședința strategului Leon care, începînd cu anul 971 administra regiunea bizantină de la Dunărea de jos, se afla la Dorostolon. În acest caz, preeminența poziției lui Ioanopol față de Dorostolon — în legenda amintitului sigiliu — se explică prin aceea că Ioanopol fusese cîndva mai important decît Dorostolon, cum era și firesc de vreme ce servise drept capitală ultimilor țari bulgari iar, pe deasupra, acum purta și numele împăratului Ioan Tzimiskes.

După răscoala bulgarilor, organizarea pușinelor teritorii de la Dunărea de jos care au rămas sub control bizantin a suferit modificări radicale.

Dacă am judeca după datele pe care ni le oferă celebrul taktikon, descoperit acum cîțiva ani în biblioteca Escorială din Spania¹³, ar trebui să admitem că ținuturile din nordul Dobrogei au fost înglobate în așa numita themă a Mesopotamiei occidentale (Μεσοποταμία τῆς Δύσεως), că Dorostolon (Silistra) a fost pus sub conducerea unui strateg de rangul doi și că Ioanopol a fost atașat themei Thracia¹⁴.

Oricum ar fi, odată cu restabilirea limes-ului bizantin pe Dunăre, în anul 1001, toată regiunea de la Dunărea de jos pare a fi fost alipită pentru oarecare vreme themei Thracia. Faptul este sugerat de un sigiliu (găsit la Pliska) a cărei legendă conține numele unui anume David (Δαβὶδ πρωτοσπατάριος καὶ στρατηγὸς Θράκης καὶ Δρίστρας)¹⁵.

Începînd cu anii circa 20 ai secolului al XI-lea regiunea bizantină de la Dunărea de jos va fi cunoscută mai adesea sub numele de *regiunea orașelor istriene* sau *paristriene* ori sub forma Paristrion sau Paradunavon¹⁶. Acest ultim nume va fi atestat și la cumpăna dintre veacurile XI-lea și al XII-lea de un monumnet sigilografic publicat cu 30—40 de ani în urmă¹⁷.

În complexul împrejurărilor istorice care au urmat înfrîngerii kievienilor, la Silistra, bizantinii au simțit nevoia organizării și apărării ținuturilor de la Dunărea de jos. În această privință, cronica lui Skylitzes-Cedren a consemnat o măsură luată de însuși împăratul Ioan Tzimiskes.

Cronicarul scrie textual : „τῶν δὲ ῥῶς ἀποπλευσάντων τῶν παρὰ ταῖς ὄχταις τοῦ ποταμοῦ φρουρίων καὶ πόλεων πρόνοιαν θέμενος ὁ βασιλεὺς καὶ φρουρὰν καταλιπὼν τὴν ἀρχοῦσαν ἐς ἤθη τὰ Ῥωμικῶν ἀνεξεξέεν“¹⁸ adică „atunci cînd flota profilit. s-a îndepărtat, împăratul a acordat toată atenția fortărețelor și orașelor de pe malurile fluviului și după ce a lăsat garnizoană suficientă a plecat, îndreptîndu-se spre reședința romeilor (Constantinopol)“. Din pasajul reprodus rezultă în chipul cel mai limpede că una din primele

¹³ N. A. Oikonomidès, *op. cit.*, p. 57—62.

¹⁴ Spre această concluzie ne duce mențiunea sub care apare strategul de Ioanopolos în taktikonul Escorial. (Θράκης καὶ Ἰανουπόλεως).

¹⁵ S. Maslev, în *Izvestia-Institut*, XX, Sofia, 1955, p. 448—450.

¹⁶ Vezi Eug. Stănescu, *Denumirile bizantine ale regiunii de la Dunărea de jos în secolele X—XII în sensul lor istoric*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, 19, 3, București, 1968, p. 460—490.

¹⁷ Vezi bibliografia la N. Bănescu, *op. cit.*, p. 95—96.

¹⁸ Skylitzes-Cedren, II, p. 412.

griji ale împăratului Ioan Tzimiskes, după ce a pus stăpînire pe regiunea Dunării de jos, a constatat în refacerea vechilor castre și cetăți romane aflate pe malul drept al Dunării¹⁹.

Cercetările întreprinse în unele dintre castrele fostei provincii Scythia Minor sînt de natură să confirme pe deplin spusele lui Skylitzes-Cedren. Astfel, la Capidava se constată că tocmai în aceste vremuri este refăcută incinta cetății, iar la Dinogetia-Garvăn, în timp ce turnurile sînt degajate de ruine, intrarea principală este reparată. Mai mult decît atât, în ambele așezări au fost reperate și resturile cazărmilor în care au fost adăpostite garnizoanele lăsate aici din ordinul lui Ioan Tzimiskes²⁰.

Dar măsurirea de întărire în 971 a liniei dunărene nu s-au rezumat numai la repunerea în funcțiune a vechilor castre romane.

Bizantinii au construit și ei cetăți.

Una dintre cetățile noi, ridicate din temelie de către bizantini, este situată în insula Păcuilui lui Soare la 9 km. în aval de comuna Ostrov, jud. Constanța.

Din cetate se păstrează astăzi mai puțin de o cincime, restul fiind distrus, în decursul vremurilor, de apele Dunării. Inițial, cetatea pare a fi avut o formă rectangulară. Zidurile, păstrate uneori pînă la o înălțime de 4,50 m., sînt alcătuite din blocuri de piatră de formă paralelipipedică, măsurînd în medie 0,80—0,90 × 0,40—0,50 m. Lățimea zidului de incintă, la bază, este 6 m, iar la înălțimea păstrată de 4,20 m. Diferența de lățime dintre bază și înălțimea păstrată este realizată printr-o serie de praguri (crepida) dispuse pe ambele fețe verticale ale zidului de incintă.

De notat că în timp ce pentru emblecton s-a utilizat un mortar preparat din var, pietriș de rîu și, cîteodată, bucățele de cărămizi, pentru acoperirea rosturilor dintre pietrele paramentelor s-a utilizat, invariabil, un mortar hidrofug, din var amestecat cu praf de cărămidă. Temelia zidului de incintă este construită din pari de stejar înfipti în pămînt, peste care constructorii au așezat birne, de asemenea de stejar, dispuse longitudinal și transversal. Toate aceste detalii constructive constituie, așa cum am subliniat-o și altă dată, dovada evidentă a abilității și competenței constructorilor care lucrau pe un sol rezultat din sedimentele depuse de apele Dunării²¹.

Dintre complexe descoperite în cetate, cel mai important este, fără îndoială, debarcaderul. Aflat pe latura de sud-est a incintei, acesta este flancat de o parte și de alta de cîte un turn masiv, de formă patru-lateră. Suprafața dintre cele două turnuri — debarcaderul propriu-zis — este amenajată sub forma unor trepte care coboară spre exteriorul cetății. Accesul la debarcader se făcea printr-o poartă prevăzută cu doi batanți,

¹⁹ Cf. Petre Diaconu, *Une information de Skylitzes-Cedrenos à la lumière de l'archéologie*, în *Revue des Etudes sud-est européennes*, VII, 1, București, 1969, p. 43—49.

²⁰ Petre Diaconu, *op. cit.*, passim.

²¹ Petre Diaconu, *Quelques problèmes relatifs à la forteresse byzantine de Păcuilui lui Soare à la lumière des dernières fouilles archéologiques*, în *Dacia*, N.S. X, 1966, p. 365.

blocați, în spate de un drug, probabil, de lemn. În cele două porțiuni ale zidului de incintă, aflate între poarta debarcaderului și turnurile acestuia se păstrează câte trei deschideri (fante); deci, în total șase fante. Prin aceste deschideri erau mînuite otogoanele corăbiei ancorate în debarcader.

Existența instalațiilor portuare coroborată de mulțimea armelor descoperite aci cum și aprecierea situației topografice, conferă fortificației din insula Păcuiul lui Soare caracterul de bază navală²².

Misiunea principală a flotei din baza navală de pe insula Păcuiul lui Soare trebuie să fi fost împiedecarea oricărui inamic care ar fi venit dinspre gurile Dunării și ar fi încercat să atace orașul Dorostolon — capitala regiunii²³.

Cine puteau fi, însă, în anii 971—972—973 (cînd se construia cetatea din insula Păcuiul lui Soare) dușmanii navigatori de care se temeau bizantinii atît de mult încît s-au văzut nevoiți să ridice o fortificație de proporții nemaîntîlnite pînă atunci la Dunărea de jos? Acești dușmani nu puteau fi alții decît kievienii, aceiași kievienii care, aliați cu drujinele varege, tulburaseră de atîtea și atîtea ori liniștea Imperiului bizantin în ultimii o sută și ceva de ani.

Deoarece, în timpul incursiunilor, kievienii se deplasau cu deosebire pe apă era și firesc ca acțiunile lor să fie contracarate prin măsuri de supraveghere a tuturor căilor navigabile, în cazul nostru, al Dunării de jos. Într-o atare situație este lesne de înțeles că una dintre aceste măsuri s-a concretizat în construirea bazei navale din ostrovul Păcuiul lui Soare.

Prin urmare, împăratul Ioan Tzimiskes a ridicat cetatea din insula Păcuiul lui Soare, plecînd de la aprecierea pericolului pe care-l reprezentau armatele kieviene pentru Bizanț, în general, și pentru regiunea Dunării de jos, în special.

Rostul cetății din Păcuiul lui Soare nu poate fi înțeles dacă el nu va fi apreciat în ansamblul fortificațiilor bizantine de la Dunărea de jos.

Vechile castre din epoca romană refăcute aveau o dublă misiune. În primul rînd, garnizoanele lor trebuiau să împiedice orice debarcare a kievienilor în vreunul din locurile nevralgice pentru apărarea fostei Scythia Minor, iar în al doilea rînd, aceleași garnizoane aveau misiunea să împiedice orice acțiune a vreunui inamic neașteptat din stînga Dunării²⁴.

În astfel de situații flota din Păcuiul lui Soare trebuia să asigure mișcările de trupe cum și eventuala transbordare a lor.

Cetatea în forma sa primară și în funcția ei inițială n-a durat decît cîțiva ani, adică pînă în momentul izbucnirii revoltei bulgarilor. Desafec-tarea ei s-a produs — probabil — cu acest prilej²⁵.

O dată cu recucerirea de către bizantini, în 1001, al nord-estului Bulgariei și a Dobrogei de sud cetatea de la Păcuiul lui Soare va cunoaște

²² *Ibidem*, p. 366—367.

²³ *Ibidem*, p. 368.

²⁴ Acești inamici puteau fi, de-acum încolo, pecenegii care ocupaseră Cîmpia Dunării în jurul anilor 1000. Vezi supra nota 9.

²⁵ Petre Diaconu, *op. cit.*, p. 369.

o nouă dezvoltare. Ce-i drept, acum ea își pierde caracterul de bază navală, dar faptul își are cauzele sale obiective. Începînd cu anul circa 1000 pericolul pentru bizantini nu-l mai reprezentau kievienii navigatori, ci pecenegii²⁶, aliații de ieri ai constantinopolitanilor. Pecenegii erau o populație nomadă, de stepă, obișnuită să lupte pe cai și pe jos. Acești dușmani de cursă lungă, dacă am putea să-i numim astfel, puteau traversa Dunărea mai cu seamă iarna, cînd aceasta era înghețată. În consecință, apărarea graniței trebuia adaptată la noua situație politică și militară creată de așezarea pecenegilor în Muntenia și Oltenia. Rolul flotei diminuîndu-se, acum trebuiau întărite trupele de uscat: pedestrii și cavaleria, cantonate în dreptul vadurilor de trecere. În Păciul lui Soare, străvechi vad de traversare al Dunării, nu va mai rezida o flotă militară ci o unitate de ostași pedestri, recrutați din sinul populației locale, așa cum erau recrutați toți ostașii din fortificațiile bizantine de pe Dunăre.

LE RÔLE DE LA CITÉ DE L'ÎLE PĂCUIUL LUI SOARE DANS LE CADRE DE LA SITUATION POLITIQUE DE DOBROUDJA

Résumé

L'auteur, en se fondant sur les sources littéraires, sigilographiques et archéologiques, essaie de définir dans cet article l'ordre des dirigeants de la province byzantine du Bas-Danube.

Selon son opinion, le premier *katèpan* a été un certain Léon — le titulaire d'un sceau de Ioanopol et Dorostolon. Vers l'année 1000, la région était dirigée par un certain David, „protospatar“.

Dans la seconde partie de l'article, l'auteur souligne le caractère de base navale de la cité de l'île *Păciul lui Soare*. La flotte qui s'y abritait avait pour mission d'empêcher toute pénétration de l'ennemi vers la capitale de la province.

DIE ROLLE DER FESTUNG AUF DER INSEL PĂCUIUL LUI SOARE IN DER POLITISCHEN LAGE DER DOBRUDSCHA AM AUSGANG DES 10.Jh.

Zusammenfassung

Verfasser sucht aufgrund der literarischen Quellen, aufgrund der Siegelkunde und der Archäologie die Reihenfolge der Leiter der byzantinischen Provinz an der Unterer Donau festzulegen.

Der Meinung des Verfassers gemäß war der erste Katepan ein gewisser Leon, der Inhaber eines Siegels von Ioanopol und Dorostolon. Um das Jahr 1000 herum war die Gegend von einem gewissen David Protospatar geleitet.

Im zweiten Teil des Aufsatzes zeigt der Verfasser den Charakter eines Seestützpunktes der Festung auf der Insel Păciul lui Soare auf. Die Flotte, die hier lag, war damit beauftragt, jedwedes feindliches Vordringen gegen die Hauptstadt der Provinz zu verhindern.

²⁶ Petre Diaconu, *Despre pecenegi la Dunărea de jos în prima jumătate a secolului al XI-lea*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, 18, 3, 1967, p. 463—476.